

УДК 332.33

СУЧАСНИЙ СТАН ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЯК РЕЗУЛЬТАТ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

THE MODERN STATE OF LAND USE EFFICIENCY IN AGRICULTURAL ENTERPRISES AS THE RESULT OF LAND RESOURCES MANAGEMENT

Гаража О.П.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління земельними ресурсами та кадастру,
Харківський національний аграрний університет
імені В.В. Докучаєва

Розглянуто ефективність використання сільськогосподарських угідь як результат управління земельними ресурсами. Встановлено, що в цей час спостерігається низька доходність сільськогосподарських підприємств порівняно з підприємствами інших галузей національної економіки. Запропоновано вирішення основних проблемних напрямів використання сільськогосподарських угідь. Обґрунтовано показники сучасного стану ефективності використання земельних ресурсів.

Ключові слова: ефективність, земельні ресурси, управління земельними ресурсами, сільськогосподарські підприємства, дохід.

Рассмотрена эффективность использования сельскохозяйственных угодий как результат управления земельными ресурсами. Установлено, что в настоящее время наблюдается низкая доходность сельскохозяйственных предприятий по сравнению с предприятиями других отраслей национальной экономики. Предложено решение основных проблемных направлений использования сельскохозяйственных угодий. Обоснованы показатели современного состояния эффективности использования земельных ресурсов.

Ключевые слова: эффективность, земельные ресурсы, управление земельными ресурсами, сельскохозяйственные предприятия, доход.

The efficiency of use of agricultural land as a result of land management. It is established that there is currently low profitability of agricultural enterprises compared to enterprises in other sectors of the national economy. The proposed solution of major problem areas of agricultural land use. Substantiated indicators of the current state of land use.

Keywords: efficiency, land resources, land management, agricultural enterprises, income.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Земельна реформа змінила земельні відносини, які мали сформувати ефективні землеволодіння та землекористування в ринкових умовах. З впровадженням різних організаційно-правових форм господарювання на землі постає потреба в ефективному використанні земельних ресурсів у сільському господарстві з дотриманням конкретних вимог, які створює ринкова економіка. Для характеристики земельної економіки за ефективністю використання сільськогосподарських земель застосовують систему натуральних, вартісних та групувальних показників, що даю змогу висвітлити проблему раціонального використання землі за низького рівня технічного оснащення, звуження економічних зв'язків, зниження родючості ґрунтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми

і на які спирається автор. Проблеми ефективності використання земель у сільськогосподарських підприємствах досліджували відомі сучасні вчені Т.І. Олійник [1], О.В. Олійник [2], В.І. Шиян, Д.В. Шиян [3], Л.М. Анічин, О.І. Гуторов, Н.С. Демидок [4], О.В. Ульяновченко [5] та інші. Проте визначення сучасного стану ефективності використання сільськогосподарських земель з урахуванням певних природно-кліматичних умов потребує глибшого дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Ринкові відносини створили умови, за яких підприємницька діяльність спрямована на одержання максимального доходу. Але такий підхід не зовсім відповідає науково-обґрунтованим показникам використання земель. Сучасні показники ефективності дають змогу проаналізувати і виявити тенденції щодо її підвищення та збереження земельно-ресурсного потенціалу.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження сучасного стану ефективності використання земель за прийнятими управлінськими рішеннями.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На природну ефективність і підвищенню родючості ґрунтів для збору високих та якісних врожаїв сільськогосподарських культур впливає багато факторів. Одним із вагомих є внесення мінеральних та органічних добрив. За період 1990–2014 рр. площа, удобрена мінеральними добривами скоротилась на 37%, а органічними на 96%. Велике скорочення внесення органічних добрив зумовлено занепадом тваринницької галузі та скороченням поголів'я худоби. У 1990 р. поголів'я худоби в сільськогосподарських підприємствах було 1 203,8 тис. голів, то в 2014 р. – 192,1 тис. голів, або 16% до початку періоду (див. табл. 1).

У Харківській області з 1 га орних земель виноситься 0,5–0,7 т гумусу на рік. Для його поповнення необхідно вносити за нормативами 11–12 т/га на рік. Цей норматив забезпечує бездефіцитний баланс гумусу. Але в 1990 р. вносилося 7,4 т/га гною, а починаючи з 2005 р. цей показник знизився до 0,3–0,8 т органічних добрив на гектар. У землеробстві не використовуються мінеральні, органо-мінеральні та органічні відходи промисловості та побутової діяльності. Вміст гумусу в ґрунтах Харківської області

становить 4,4%. Агрохімічна паспортизація 7 (2003–2007 рр.) – 9 (2008–2011 рр.) турів показала високий рівень родючості ґрунтів за допомогою їх природної родючості та великої кількості внесених мінеральних добрив. Сьогоднішнє господарювання на землі передбачає максимальне використання природної родючості ґрунтів. Потрібно як найшвидше перейти на відтворення земель, щоб запобігти виснаженню, деградації та негативним наслідкам. Вітрова ерозія виснажує ґрунти Харківської області й вони розташовані в середній зоні небезпеки її дії. Останніми роками не впроваджуються протиерозійні заходи. До того ж переважання просапних культур у сівозмінах посилює деградаційні та ерозійні процеси. Щорічно в Харківській області з 1 га орних земель губиться 23–24 т ґрунту. На покращення природної родючості ґрунту впливають заходи хімічної меліорації (вапнування кислих та гіпсування солонцевих ґрунтів). Ефект від вапнування ґрунтів зберігається протягом 5–7 років збільшенням приросту врожаю озимої пшениці на 2–4 ц/га, кукурудзи на зерно – на 4–5 ц/га, цукрових буряків – на 25–40 ц/га. Ґрунтовий покрив області містить 152,2 тис. га кислих і 58,5 тис. га солонцевих ґрунтів. У 1990 р. вапнування ґрунтів проводилось на площі 35 тис. га, гіпсування – 9 тис. га. У 2014 р. відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансування заходів

Таблиця 1

**Внесення добрив під с.-г. культури
в сільськогосподарських підприємствах Харківської області**

Показник	1990	1996	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2014–1990, %
Мінеральні добрива										
Усього внесено в поживних речовинах, тис. ц	2 652,1	215,2	82,8	231	618,7	665,9	741,1	846,2	814,6	31
Удобрена площа, тис. га	1 516,7	373,8	184,9	429,1	803,4	897,5	952,3	1 017,9	962,5	63
Частка удобреної площі, відсотків	88	25	14	39	70	73	77	81	79	90
Внесено в поживних речовинах на 1 га, кг:										
- посівної площі	154	14	6	21	54	54	60	68	67	44
- удобреної площі	175	58	45	54	77	74	78	83	85	49
Органічні добрива										
Усього внесено, тис. т	1 281,2	4 852,4	1 907,7	941,8	489,9	403,3	481,8	628,5	510,9	4
Удобрена площа, тис. га	293,6	110,5	44,3	25,1	10,9	10,5	11,4	16,3	10,6	4
Частка удобреної площі, %	17	7	3	2	1	1	1	1	1	6
Внесено на 1 га, т:										
- посівної площі	7,4	3,2	1,4	0,8	0,4	0,3	0,4	0,5	0,4	5
- удобреної площі	43,6	43,9	43,1	37,5	44,8	38,6	42,3	38,5	48,5	111

Джерело: побудовано автором на основі [7]

із захисту, відтворення та підвищення родючості ґрунтів» від 2 березня 2011 р. № 180 і програми «Фінансування заходів для захисту, відтворення та підвищення родючості ґрунтів» відбувається розподіл загальної суми бюджетних коштів на проведення вапнування ґрунтів – 55%, гіпсування – 15%, посів сидеральних культур – 30%. У першу чергу, вапнують ґрунти з рН біля або нижче 4,1–4,5 з компенсацією 500 грн за 1 га.

На ефективність використання земельних ресурсів та збільшення валової продукції сільськогосподарських культур позитивно впливає зрошення земель. Зрошувальна площа сягає 90,7 тис. га. Наукові та технологічні вимоги не досягаються через низький рівень ґрунтово-меліоративної системи. Основні ґрунти Харківської області представлені чорноземами типовими – 39,4%, звичайними глибокими – 34,6%, звичайними – 11,7%, опідзоленими – 6,4%. Високу родючість мають чорноземи типові та опідзолені ґрунти. Підвищення ефективності використання земель можливе за умови консервації деградованих земель, агролісомеліорації. Але проекти консервації не розробляються та не проводиться агролісомеліорація у зв'язку з відсутністю фінансування. Рекультивация порушених земель проводиться частково. Для запобігання водній ерозії відбувається постійний догляд та ремонт наявних гідротехнічних споруд, але будівництво нових не передбачається. Найінтенсивніше ґрунти Харківської області використовуються в землеробстві та промисловості. Останніми роками

в обробіток включаються малопродуктивні та еродовані землі. Це підтверджує екстенсивний тип ведення господарства. Тому еродованими є 45% площі ріллі області. Врожайність на них низка, але витрати високі. А ерозія ґрунту губить не лише ріллю, а й водойми та луки. Світова практика показує, що лише інтенсивне використання ґрунтів з високою родючістю сприяє зростанню ефективності виробництва в сільському господарстві разом зі зменшенням капіталовкладень у деградовані та малопродуктивні землі. Вітчизняне регулювання використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва відбувається на основі проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь і передбачають заходи з охорони земель [8].

Структурна ефективність показує, що посівна площа сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах Харківської області а 2014 р. зменшилась на 28% порівняно з 1990 р. Харківська область знаходиться у двох зонах: Лісостеповій та Північно-Степовій, які поділяють її навпіл. Згідно з нормативами оптимального співвідношення культур у сівозмінах, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 року № 164, для Лісостепової (Північно-Степової) зони зерно-вих становлять 25–95 (45–80), технічних – 5–30 (10–30), картоплі та овоче-баштанних – 3–5 (1–20), кормових – 10–75 (10–60) (табл. 2).

Таблиця 2

**Структурна ефективність використання с.-г. угідь
у сільськогосподарських підприємствах Харківської області**

Рік	Площа земель області, тис. га	Площа с.-г. угідь, тис. га	Рівень освоєності, %	Площа ріллі, тис. га	Рівень розораності с.-г. угідь, %	Працівників, усього осіб	у тому числі		Землеозроєненість, га	у т. ч. рослинництво
							рослинництво	тваринництво		
2005	3 141,5	1 027	33	913	89	40 448	22 888	17 560	25	45
2006	3 141,5	1 004,8	32	913,7	91	36 304	21 035	15 269	28	48
2007	3 141,5	1 088,3	35	1 042,9	96	31 247	19 391	11 856	35	56
2008	3 141,5	1 205,3	38	1 144,6	95	31 556	21 061	10 495	38	57
2009	3 141,5	1 212	39	1 131,7	93	28 859	19 095	9 764	42	63
2010	3 141,5	1 165,6	37	1 112	95	26 732	17 262	9 470	44	68
2011	3 141,5	1 229,4	39	1 175,2	96	27 137	17 771	9 366	45	69
2012	3 141,5	1 204,1	38	1 160,2	96	25 886	17 644	8 242	47	68
2013	3 141,5	1 194	38	1 151,6	96	25 585	17 190	8 395	47	69
2014	3 141,5	1 113,9	35	1 074,4	96	24 226	16 426	7 800	46	68
2014 до 2005, %	100	108,5	108,5	117,68	108,5	59,89	71,77	44,42	181,09	151,1

Джерело: побудовано автором на основі [6]

У структурі посівних площ посіви зернових та зернобобових займають найбільшу питому вагу 62% (2013 р.) і відповідають нормативам. Посіви технічних культур перевищують норматив протягом 2010–2014 рр. Максимального значення (39%) посіви технічних культур досягли в 2010 р. на площі 458 га. Посіви картоплі та овоче-баштанних не досягають нормативного значення. Найбільші посіви відбулися в 1990 р. З 2010 р. посіви кормових культур стали менше нормативного значення. Максимального значення набули в 1990 р. (38%, або 664,4 га), а мінімального у 2014 р. – 6%, або 80,5 га (див. табл. 3).

Технічна ефективність характеризує урожайність сільськогосподарських культур та продуктивність худоби та птиці. Виробництво зернових та зернобобових має головне значення в сільськогосподарському виробництві. Зернове господарство – це базис галузі сільського господарства. Рівень розвитку зернового господарства характеризує стан економіки країни, продовольчу безпеку та добробут народу.

Урожайність зернових культур у 2014 р. мала найвищий показник по Україні – 47,5 ц/га, а по Харківській області – 44,9 ц/га. Найнижча урожайність була в 2000 р.: 18,3 ц/га – Україна та 18,0 ц/га – Харківська область. Найважливішою технічною культурою в Україні є цукрові буряки. У їх коренеплодах зосереджено до 18,5% цукру. Найбільша врожайність була в 2014 р. і його показник становив 490,2 ц/га – Україна і 427 ц/га – Харківська область, а найнижча в 2000 р. – відповідно 171 ц/га та 148 ц/га. Соняшникова олія містить 55% ліноленової кислоти й використовується а медицині, хар-

човій, текстильній та інших галузях національної економіки. У цілому по Україні урожайність соняшнику має тенденцію до збільшення з 11,8 ц/га в 2000 р. до 20,5 ц/га в 2014 р. За період 1990–2014 рр. у Харківській області показники урожайності соняшнику були вище середніх по Україні на 5–31%. Лише в 2005 р. урожайність була нижча на 14% (див. табл. 4).

Важливою продовольчою, технічною та кормовою культурою є картопля. В Україні урожайність картоплі коливається від 55,1 до 256,4 ц/га, а по Харківській області на 0,1–45% нижче. Лише в 1995 і 2000 рр. урожайність перевищила середні показники на 72 і 12% відповідно. Середня урожайність овочів в Україні зросла в 2,2 раза, а по Харківській області – на 67%. Найбільша урожайність овочів спостерігалася в 2014 р.: 346,4 ц/га – Україна та 211 ц/га – Харківська область.

Економічна ефективність використання сільськогосподарських угідь характеризується вартісними показниками: валовою продукцією на 100 га ріллі (сільськогосподарських угідь), товарною продукцією на 100 га ріллі (сільськогосподарських угідь) в поточних цінах реалізації, чистою продукцією, прибутком. Але головним узагальненим показником, який характеризує обсяг виробництва, є виробництво валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь у постійних цінах 2010 р. Якщо в 1990 р. співвідношення між продукцією рослинництва та тваринництва на 1 га сягало відповідно 58 та 42%, то а 2014 р. цей показник становив 82 та 18%. За період 1990–2010 р. спостерігається тенденція до зменшення валової продукції сільського

Таблиця 3

Посівні площі с.-г. культур у сільськогосподарських підприємствах Харківської області

Рік	Загальна посівна площа, тис. га	У тому числі культури							
		зернові		технічні		картопля та овоче-баштанні		кормові	
		тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
1990	1 739,5	779,1	45	265,8	15	30,2	2	664,4	38
1995	1 607,1	740,4	46	274,5	17	15,8	1	576,4	36
2000	1 372,9	670	49	309,1	23	8,9	1	384,9	28
2005	1 141,7	680,4	60	299,2	26	1,7	0,1	160,4	14
2010	1 169,9	595,8	51	458	39	3,2	0,3	112,9	10
2011	1 263,8	764,3	60	397,7	31	2,7	0,2	99,1	8
2012	1 264,8	740,6	59	420,8	33	1,6	0,1	101,8	8
2013	1 283,9	793,7	62	400,6	31	1,1	0,1	88,5	7
2014	1 250,1	724,1	58	444,3	36	1,2	0,1	80,5	6
2014 – до 1990	72	93	129	167	240	4	5	12	16
Оптимальне співвідношення	Лісостепова	25–95		5–30		3–5		10–75	
	Північно-Степова	45–80		10–30		1–20		10–60	
мін	1 141,7	595,8	45	265,8	15	1,1	0,1	80,5	6
мах	1 739,5	793,7	62	458	39	30,2	2	664,4	38

Джерело: побудовано автором на основі [7]

господарства, а починаючи з 2011 р. її обсяги нарощуються і на кінець досліджуваного періоду досягли 98% початкового року (1990 р.) Але у структурі продукція рослинництва збільшилась майже в чотири рази (див. табл. 5).

Вартісні показники ефективності використання землі на 1 га сільськогосподарських угідь

показують раціональність її використання. Якщо їх розрахувати на 1 грн нормативної грошової оцінки, то буде зображено досягнутий рівень використання землі за якістю. Це об'єктивно й узагальнено оцінює результати господарської діяльності на землі. Загальновідомо, що землі різні за економічною родючістю. На це вказує

Таблиця 4

**Урожайність основних с.-г. культур
у сільськогосподарських підприємствах Харківської області**

Рік	Зернові культури			Цукрові буряки (фабричні)			Соняшник			Картопля			Овочі		
	Україна	Харків. обл.	Ксп	Україна	Харків. обл.	Ксп	Україна	Харків. обл.	Ксп	Україна	Харків. обл.	Ксп	Україна	Харків. обл.	Ксп
1990	35,1	37,9	1,08	275,7	253	0,92	15,7	17,6	1,12	112,6	93	0,83	157,1	126	0,80
1995	24,0	18,5	0,77	203,1	217	1,07	14,1	18,4	1,30	55,1	95	1,72	82,9	120	1,45
2000	18,3	18	0,98	171,0	148	0,87	11,8	14,4	1,22	109,1	122	1,12	88,3	118	1,34
2005	25,9	29,7	1,15	255,4	212	0,83	12,8	11	0,86	147,8	147	0,99	154,5	166	1,07
2010	27,6	18,7	0,68	281,5	151	0,54	15,4	16,2	1,05	171,0	63	0,37	207,0	161	0,78
2011	39,0	37	0,95	370,9	273	0,74	19,0	24,4	1,28	216,7	119	0,55	280,5	192	0,68
2012	33,4	29	0,87	420,6	350	0,83	17,4	22,7	1,30	192,0	124	0,65	313,7	195	0,62
2013	43,7	40,3	0,92	419,4	361	0,86	23,0	28,6	1,24	223,3	142	0,64	311,0	210	0,68
2014	47,5	44,9	0,95	490,2	427	0,87	20,5	26,8	1,31	256,4	176	0,69	346,4	211	0,61
2014/1990	135	118	88	178	169	95	131	152	117	228	189	83	220	167	76
мін	18,3	18	0,68	171,0	148	0,54	11,8	11	0,86	55,1	63	0,37	82,9	118	0,61
мах	47,5	44,9	1,15	490,2	427	1,07	23,0	28,6	1,31	256,4	176	1,72	346,4	211	1,45

Джерело: побудовано автором на основі [7]

Таблиця 5

Економічна ефективність використання с.-г. угідь сільськогосподарських підприємствах Харківської області

Рік	Усього, млн грн	У тому числі продукція*				Площа с.-г. угідь, тис. га	Усього на 100 га, тис грн	У тому числі продукція*				Ксп рос-лин./тваринництва
		рослинництва		тваринництва				рослинництва		тваринництва		
1990	12 404,4	7 246,3	58	5 155,0	42	1 739,5	713,10	416,57	58	296,35	42	1,41
1995	6 255,7	4 391,0	70	1 864,7	30	1 607,01	389,28	273,24	70	116,04	30	2,35
2000	3 929,8	3 085,7	79	844,1	21	1 372,9	286,24	224,76	79	61,48	21	3,66
2005	5 206,1	4 028,0	77	1 178,1	23	1 141,7	456,00	352,81	77	103,19	23	3,42
2010	4 586,5	3 204,0	70	1 382,5	30	1 169,9	392,04	273,87	70	118,17	30	2,32
2011	7 293,5	5 896,5	81	1 397,0	19	1 263,8	577,11	466,57	81	110,54	19	4,22
2012	6 325,1	4 960,9	78	1 364,2	22	1 264,8	500,09	392,23	78	107,86	22	3,64
2013	8 132,2	6 505,3	80	1 626,9	20	1 283,9	633,40	506,68	80	126,72	20	4,00
2014	8 702,4	7 096,5	82	1 605,9	18	1 250,1	696,14	567,67	82	128,46	18	4,42
2014/1990	70	98	141	31	43	72	98	136	141	43	43	314
мін	3 929,8	3 085,7	58	844,1	18	1 141,7	286,2	273,9	58	61,5	18	1,4
мах	12 404,4	7 246,3	82	5 155,0	42	1 739,5	713,1	567,7	82	296,3	42	4,4

* вартість валової продукції у постійних цінах 2010 р.

Джерело: побудовано автором на основі [7]

землевіддача – співвідношення вартості валової продукції, одержаної з гектара угідь, до їх нормативної грошової оцінки. Нормативна грошова оцінка сільськогосподарських угідь по Харківській області станом на 1 липня 1995 р.

становить 3 472,9 грн/га, станом на 1 січня 2014 р. – 13 881 грн/га. Якщо в 1990 р. на 1 грн нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь вироблялось 79 коп. продукції рослинництва і 33 коп. продукції тваринництва, то в

Таблиця 6

**Валова продукція сільськогосподарських підприємств
до нормативної грошової оцінки с.-г. угідь Харківської області**

Рік	НГО 1 га с.-г. угідь області, грн/га	Кінд	Усього ВП на 1 га, тис грн	У тому числі продукція				Усього ВП на 1 га НГО, грн	У тому числі продукція				Ксп рослин./тварин.
				рослинництва		тваринництва			рослинництва		тваринництва		
1995	3 472,9	1	3,89	2,73	70	1,16	30	1,12	0,79	70	0,33	30	2,35
2000	8 394	2,417	2,86	2,25	79	0,61	21	0,34	0,27	79	0,07	21	3,66
2005	8 859	2,551	4,56	3,53	77	1,03	23	0,51	0,40	77	0,12	23	3,42
2010	11 113	3,2	3,92	2,74	70	1,18	30	0,35	0,25	70	0,11	30	2,32
2011	11 113	3,2	5,77	4,67	81	1,11	19	0,52	0,42	81	0,10	19	4,22
2012	11 113	3,2	5,00	3,92	78	1,08	22	0,45	0,35	78	0,10	22	3,64
2013	11 113	3,2	6,33	5,07	80	1,27	20	0,57	0,46	80	0,11	20	4,00
2014	13 881	3,997	6,96	5,68	82	1,28	18	0,50	0,41	82	0,09	18	4,42
2014/1995	400		179	208	117	111	60	45	52	117	28	60	188
мін	3 472,90	1	2,86	2,25	70	0,61	18	0,3	0,2	70	0,1	18	2,3
маж	13 881,00	3,997	6,96	5,68	82	1,28	30	1,1	0,8	82	0,3	30	4,4

* вартість валової продукції у постійних цінах 2010 р.

Джерело: побудовано автором на основі [7]

Таблиця 7

**Вартісні показники економічної ефективності використання с.-г. угідь
у сільськогосподарських підприємствах Харківської області**

Рік	Середня площа с/г угідь одного с/г підприємства, га	Кількість підприємств			Товарна продукція		Структура товарної продукції сільського господарства та послуг							
		всього	із них		чистий дохід (виручка) від продукції сільського господарства та послуг		Прибуток		Чистий дохід (виручка) від послуг		Чистий дохід (виручка) від продукції рослинництва		Чистий дохід (виручка) від продукції тваринництва	
			прибуткових	збиткових	на 1 га, грн	на 100 га тис. грн	на 1 га, грн	на 100 га тис. грн	% до загальної	рентабельність, %	% до загальної	рентабельність, %	% до загальної	рентабельність, %
2005	3140,67	327	230	97	1 537,4	153,7	74,8	7,5	20,91	8,7	50,43	9,8	28,66	-4,3
2006	3283,66	306	214	92	1 883,5	188,4	18,7	1,9	19,92	10,1	53,32	8,1	31,59	-15,3
2007	2462,22	442	354	88	2 198,2	219,8	395,5	39,5	3,20	3,3	75,21	43,6	21,59	-18,7
2008	2313,44	521	346	175	2 782,4	278,2	239,2	23,9	3,92	20,7	73,23	10,7	22,85	3,9
2009	2295,45	528	358	170	3 186,8	318,7	104,9	10,5	2,96	11,2	74,08	6,3	22,96	-5,8
2010	2162,52	539	415	124	3 579,6	358,0	532,7	53,3	2,18	11,6	70,53	23,3	27,29	5,20
2011	2164,44	568	480	84	4 976,8	497,7	1 067,5	106,8	2,56	19,8	74,05	36,7	23,40	5,2
2012	2242,27	537	459	76	6 539,4	653,9	1 225,3	122,5	2,27	26,6	80,08	26,6	17,65	8,8
2013	2211,11	540	406	131	6 389,5	639,0	648,3	64,8	3,03	30,1	74,59	11,7	22,38	8
2014	2003,42	556	491	62	8 995,3	899,5	1 777,3	177,7	2,28	48	77,57	27,8	20,15	11,9
2014/ 2005	64	170	213	64	585	585	2375	2375	11	552	154	284	70	305**

** розраховано до 2008 р.

Джерело: побудовано автором на основі [6]

2014 р. – 41 і 9 коп. відповідно. Валова продукція сільського господарства за 20 років зменшилась на 62 коп., або 45% (див. табл. 6)

У 1990 р. усього нараховувалось 579 сільськогосподарських підприємств на території Харківської області, з них колгоспів – 308, радгоспів – 193, міжгоспів – 78. Усі вони були прибуткові. Через п'ять років їх кількість зменшилась на 43 підприємства і становила 536,

із них 77 – було збиткових. Водночас 32 радгоспи трансформували в колгоспи. За період 2005–2014 рр. середня площа сільськогосподарських угідь у сільськогосподарських підприємствах зменшилась на 36%, тоді як їх чисельність, навпаки, збільшилась у 1,7 раза. Кількість прибуткових підприємств збільшилась на 213%, а збиткових зменшилась до 64%. Чистий дохід від реалізації продукції сільського господарства

Таблиця 8

Натуральні показники економічної ефективності використання с.-г. угідь за продукцією рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області

Рік	Середня площа ріллі на одне с/г підприємство, га	Виробництво продукції рослинництва на ріллі									
		Зернові та зернобобові культури		Олійні культури (соняшник)		Цукрові буряки		Картопля		Овочі	
		на 1 га, ц	на 100 га, ц	на 1 га, ц	на 100 га, ц	на 1 га, ц	на 100 га, ц	на 1 га, ц	на 100 га, ц	на 1 га, ц	на 100 га, ц
2005	2792,7	15,15	1514,8	1,86	186,4	8,55	855,3	0,020	2,032	0,031	3,136
2006	2986,0	11,35	1135,3	2,52	252,4	12,26	1225,6	0,011	1,077	0,169	16,990
2007	2288,9	15,37	1537,3	3,21	321,3	7,87	787,5	0,023	2,285	0,145	14,525
2008	2196,9	24,68	2468,0	3,74	373,5	5,96	595,8	0,015	1,533	0,159	15,897
2009	2185,6	16,38	1638,3	3,83	383,2	3,65	364,7	0,007	0,674	0,149	14,943
2010	2063,1	7,62	762,0	4,48	447,8	3,47	347,2	0,005	0,504	0,146	14,632
2011	2069,0	20,81	2081,1	5,60	560,4	6,32	631,7	0,018	1,836	0,193	19,250
2012	2160,5	15,47	1547,4	5,64	563,6	5,22	521,7	0,003	0,250	0,189	18,905
2013	2132,6	23,05	2304,7	7,30	730,4	1,72	171,5	0,001	0,141	0,164	16,398
2014	1932,4	25,19	2518,7	7,83	782,7	6,46	645,9	0,001	0,137	0,159	15,941
2014/2005	69,2	166,3	166,3	419,9	419,9	75,5	75,5	6,8	6,750	508,3	508,3

Джерело: побудовано автором на основі [6]

Таблиця 9

Натуральні показники економічної ефективності використання с.-г. угідь за продукцією тваринництва у сільськогосподарських підприємствах Харківської області

Рік	Виробництво продукції тваринництва							
	на 100 га сільськогосподарських угідь				на 100 га ріллі	Площа зернових, га	на 100 га зернових	
	молока, ц	приріст ВРХ, ц	приріст овець і кіз, ц	настрижено вовни, ц	приріст свиней, ц		приріст птиці, ц	одержано яєць, тис. шт.
2005	178,3	12,0	0,018	0,006	15,060	424 319	51,97	83,485
2006	169,5	11,2	0,016	0,006	18,907	459 132	50,79	110,998
2007	129,3	9,1	0,021	0,005	11,069	565 787	48,42	80,447
2008	126,2	8,2	0,095	0,008	8,089	682 370	35,37	90,999
2009	141,6	7,8	0,088	0,011	9,248	648 533	42,61	98,910
2010	142,5	7,7	0,110	0,010	12,163	429 048	59,78	178,435
2011	137,0	7,1	0,071	0,007	10,648	626 601	28,82	151,318
2012	168,1	8,2	0,102	0,013	5,927	606 130	26,66	130,128
2013	177,5	8,6	0,118	0,012	16,596	654 286	38,20	130,610
2014	200,8	9,5	0,120	0,012	19,388	585 836	44,67	116,770
2014/05, %	113	79	675	207	129	138	86	140

Джерело: побудовано автором на основі [6]

(товарна продукція) збільшився з 1,5 до майже 9 тис. грн/га, або на 585%, що зумовлено ростом цін на товарну продукцію. Найменший прибуток спостерігається в 2006 р. – 18,7 грн/га, а найбільший у 2014 р. – 1 777,3 грн/га. На початку періоду дослідження у структурі товарної продукції чистий дохід від реалізації продукції рослинництва становив 50%, тваринництва – 29%, послуг – 21%, а на кінець періоду – 78, 20 і 2% відповідно. Позитивною тенденцією є те, що починаючи з 2010 р. збільшується рентабельність продукції тваринництва з 3,9 до 11,9% (див. табл. 7).

Разом зі зменшенням середнього розміру сільськогосподарських угідь у сільськогосподарських підприємствах Харківської області зменшилась площа ріллі майже на 30%. Як свідчать

дані, виробництво продукції рослинництва збільшилось: зернових та зернобобових культур – з 15,15 до 25,19 ц/га, олійних культур – з 1,86 до 7,83 ц/га, овочів – з 0,031 до 0,156 ц/га. Збільшення виробництва соняшнику є негативним фактором, бо він виснажує землю. Але прибутковість від посівів цієї культури в умовах ринку змушує підприємців віддавати переваги саме цій культурі. Виробництво цукрових буряків та картоплі зменшилось з 8,55 і 0,02 ц/га на початку періоду дослідження до відповідно 6,46 і 0,00 ц/га в 2014 р. Нестабільність у цукровій галузі, виробництві цукру і споживчих цін на нього визнана значними коливаннями його виробництва протягом періоду дослідження (див. табл. 8).

Натуральні показники економічної ефективності використання сільськогосподарських

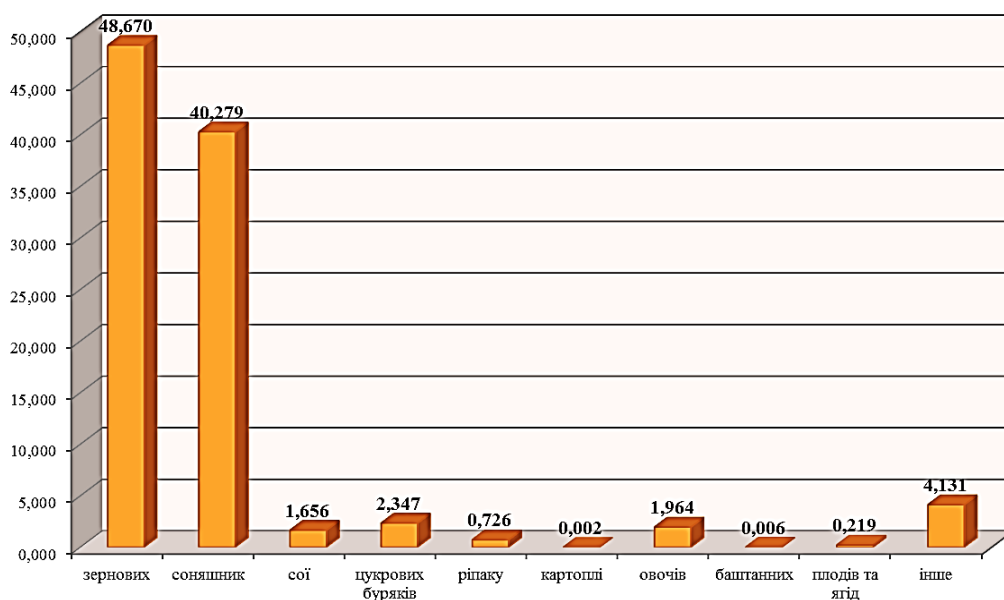

Рис. 1. Структура реалізованої продукції рослинництва за чистим доходом (виторгом) с. -г. підприємствами Харківської області в 2014 р., % [6]

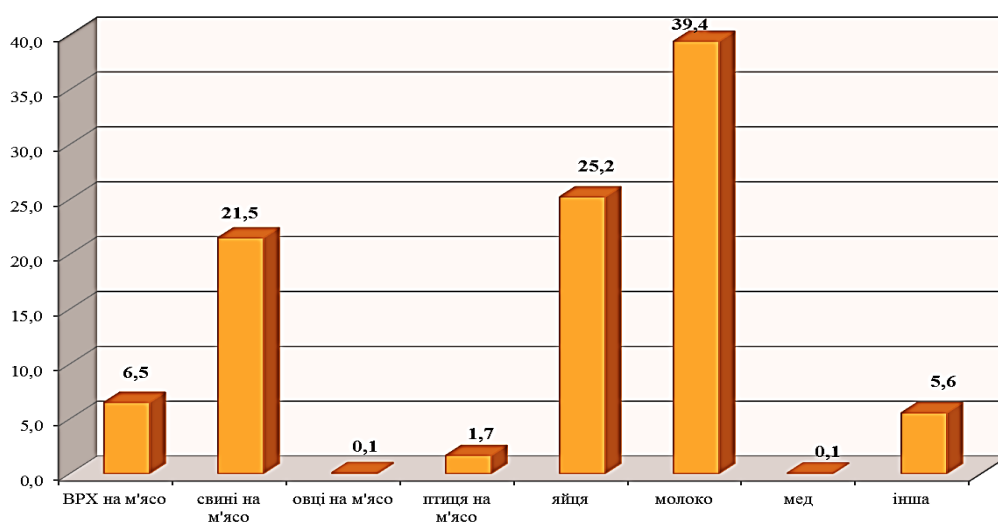

Рис. 2. Структура реалізованої продукції тваринництва за чистим доходом (виторгом) с. -г. підприємствами Харківської області в 2014 р., % [6]

угідь за продукцією тваринництва показують, що виробництво молока збільшилось на 13%, а приріст ВРХ зменшився на 21%. Позитивною тенденцією є збільшення приросту овець і кіз до 675%, але все ж таки їх поголів'я потрібно збільшувати (див. табл. 9).

Приріст свиней на 100 га ріллі збільшився на 129%. Середня площа зернових збільшилась на 38% у сільськогосподарських підприємствах. Незважаючи на це, приріст птиці має тенденцію до зменшення і досяг 14%, але кількість яєць збільшилась на 40%. Ефективність

використання сільськогосподарських угідь значною мірою залежить від впроваджених науково-обґрунтованих сівозмін. Проте ринкові умови господарювання, маючи на меті отримання надприбутків від виробничої діяльності, спонукають товаровиробників нехтувати чергуванням сільськогосподарських культур. У структурі реалізованої продукції рослинництва майже 49% займають зернові і 40% – соняшник (див. рис. 1).

У структурі реалізованої продукції тваринництва значну частку займають молоко (39%), яйця (25%), свинина (21,5%), яловичина (6,5%).

Таблиця 10

Динаміка структури витрат на виробництво продукції сільського господарства за елементами у с.-г. підприємствах Харківської області**

Рік	Всього, млн. грн.	у тому числі			Витрати на оплату праці			Відрахування на соціальні заходи			Матеріальні витрати			у тому числі мінеральні			Амортизація			Інші витрати, всього			у т.ч. орендна плата				
		на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	земельні частки (паї)		майнові паї				
																					млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	
2005	1537,3	1497,0	209,5	13,7	204,0	23,7	1,5	23,0	1090,6	70,9	1062,0	83,8	5,5	82,0	72,0	4,7	70,0	141,4	9,2	138,0	93,4	6,1	91,0	4,3	0,3	4,0	
2006	1817,7	1809,0	242,6	13,3	241,0	27,5	1,5	27,0	1295,7	71,3	1290,0	127,7	7,0	127,0	90,3	5,0	90,0	161,5	8,9	161,0	98,6	5,4	98,0	4,5	0,2	4,0	
2007	2356,8	2166,0	264,0	11,2	243,0	46,4	2,0	43,0	1679,2	71,2	1543,0	220,3	9,3	202,0	127,2	5,4	117,0	240,0	10,2	221,0	130,5	5,5	120,0	3,9	0,2	4,0	
2008	3610,9	2996,0	367,8	10,2	305,0	87,3	2,4	72,0	2600,1	72,0	2157,0	473,2	13,1	393,0	199,3	5,5	165,0	356,3	9,9	296,0	217,2	6,0	180,0	3,3	0,1	3,0	
2009	3648,7	3010,0	361,6	9,9	298,0	108,0	3,0	89,0	2515,2	68,9	2075,0	384,4	10,5	317,0	237,1	6,5	196,0	426,8	11,7	352,0	288,8	7,9	238,0	2,6	0,1	2,0	
2010	4256,6	3652,0	402,6	9,5	345,0	145,5	3,4	125,0	2906,4	68,3	2493,0	412,7	9,7	354,0	257,3	6,0	221,0	544,9	12,8	467,0	321,8	7,6	276,0	4,7	0,1	4,0	
2011	5708,6	4643,0	483,7	8,4	393,0	177,5	3,1	144,0	4081,1	71,5	3320,0	678,8	11,9	552,0	312,1	5,5	254,0	654,2	11,5	532,0	383,8	6,7	312,0	2,7	0,1	2,0	
2012	6500,4	5399,0	523,3	8,1	435,0	197,2	3,0	164,0	4520,3	69,5	3754,0	746,1	11,5	620,0	380,3	5,9	316,0	879,2	13,5	730,0	660,6	10,2	549,0	3,1	0,1	3,0	
2013	7259,7	6080,0	553,9	7,7	464,0	205,2	2,8	172,0	5033,8	69,3	4216,0	781,6	10,8	655,0	430,7	5,9	361,0	1036,1	14,3	868,0	764,7	10,5	640,0	0,5	0,01	0,4	
2014	8223,2	7382,0	582,7	7,1	523,0	216,9	2,6	195,0	5834,6	71,0	5238,0	868,8	10,6	780,0	488,0	5,9	438,0	1101,0	13,4	988,0	781,5	9,5	702,0	10,5	0,1	9,0	
2014/2005	535	493	278	52	256	916	173	848	535	100	493	1037	193	951	678	126	626	779	146	716	837	156	771	244	33	225	

* розраховано на 1 га сільськогосподарських угідь

**складено по сільськогосподарським підприємствам за формою 50-сг [6]

Таблиця 11

Структура матеріальних витрат у сільськогосподарських підприємствах Харківської області*

Рік	Матеріальні витрати, які увійшли у собівартість продукції																																	
	всього, млн. грн.	у тому числі			насінина та посадковий			корми			з них покуші			інша продукція			мінеральні добрива			нафтопродукти			електроенергія			паливо			зачастини, ремонтні матеріали			оплата послуг сторонніх організацій		
		на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.	млн. грн.	%	на 1 га, грн.					
2005	1090,6	1062,0	104,8	9,6	102	315,8	29,0	308	112,6	10,3	110	32,6	3,0	32	83,8	7,7	82	195,0	17,9	190	36,5	3,3	0,03	22,8	2,1	22,16	101,3	9,3	98,66	198,0	18,2	192,82		
2006	1295,7	1290,0	129,9	10,0	129	397,2	30,7	395	152,3	11,8	152	40,2	3,1	40	127,7	9,9	127	216,1	16,7	215	35,2	2,7	0,03	30,3	2,3	30,18	109,4	8,4	108,87	209,6	16,2	208,61		
2007	1679,2	1543,0	217,9	13,0	200	412,9	24,6	379	262,7	15,6	241	40,4	2,4	37	220,3	13,1	202	265,8	15,8	244	38,8	2,3	0,02	38,6	2,3	35,44	167,0	9,9	153,42	277,7	16,5	255,15		
2008	2600,1	2157,0	354,6	13,6	294	501,7	19,3	416	321,0	12,3	266	42,4	1,6	35	473,2	18,2	393	435,9	16,8	362	55,9	2,2	0,02	57,6	2,2	47,80	209,8	8,1	174,08	468,9	18,0	389,07		
2009	2515,2	2075,0	294,8	11,7	243	609,7	24,2	503	404,7	16,1	334	41,5	1,7	34	384,4	15,3	317	371,9	14,8	307	66,6	2,6	0,03	62,9	2,5	51,88	233,2	9,3	192,41	450,1	17,9	371,39		
2010	2906,4	2493,0	381,0	13,1	327	744,0	25,6	638	449,1	15,5	385	52,0	1,8	45	412,7	14,2	354	446,6	15,4	383	74,4	2,6	0,03	66,7	2,3	57,25	224,5	7,7	192,57	504,4	17,4	432,72		
2011	4081,1	3320,0	516,0	12,6	420	811,3	19,9	660	436,1	10,7	355	52,6	1,3	43	678,8	16,6	552	672,9	16,5	547	90,1	2,2	0,02	68,5	1,7	55,73	316,8	7,8	257,69	874,0	21,4	710,94		
2012	4520,3	3754,0	640,2	14,2	532	796,3	17,6	661	437,4	9,7	363	47,6	1,1	40	746,1	16,5	620	704,6	15,6	585	89,3	2,0	0,02	103,7	2,3	86,16	373,5	8,3	310,18	1019,0	22,5	846,25		
2013	5033,8	4216,0	663,7	13,2	556	1033,9	20,5	866	622,4	12,4	521	89,6	1,8	75	781,6	15,5	655	727,1	14,4	609	100,3	2,0	0,02	98,1	1,9	82,13	392,1	7,8	328,41	1147,4	22,8	960,95		
2014	5834,6	5238,0	753,4	12,9	676	1145,8	19,6	1029	583,3	10,0	524	106,4	1,8	96	868,8	14,9	780	995,8	17,1	894	112,8	1,9	0,02	95,9	1,6	86,08	490,3	8,4	440,18	1265,3	21,7	1135,95		
2014/2005	535	493	719	134	663	363	68	334	518	97	476	327	60	300	1037	194	951	511	96	471	309	58	67	421	76	388	484	90	446	639	119	589		

* розраховано на 1 га сільськогосподарських угідь

**складено по сільськогосподарським підприємствам за формою 50-сг [6]

Тобто більш урізноманітненні галузі тваринництва (див. рис. 2).

Витратна ефективність обґрунтовується тим, що будь-яка виробнича діяльність можлива за умови вкладання коштів (капіталу) в процес виробництва. Витрати створюють собівартість продукції. Ефект спостерігається у процесі співвіднесенні доходу й витрат. Загальні виробничі витрати можуть показувати рівень кошовності виробництва продукції для сільськогосподарського підприємства. Ефективність управлінського рішення щодо застосування ресурсів, технології, організації праці зображають вартісні показники динаміки витрат. До виробництва залучаються витрати в різній кількості та якості, а в кінці аналогічно одержують дохід. Це факт потрібно враховувати під час визначення економічної ефективності (див. табл. 10).

Ефективність виробництва буде підвищуватися у разі зниження витрат на його процес, але при цьому не повинна знижуватись якість продукції, якість залучених ресурсів. Окремі елементи витрат можуть суттєво впливати на формування прибутку сільськогосподарського

підприємства. Якщо обсяг будь-якого елемента витрат перевищує 10%, то необхідно досліджувати його вплив на кінцеві результати. Витратна ефективність характеризуються коефіцієнтами покриття та окупності виробничих, постійних та змінних витрат. У структурі матеріальних витрат витрати на насіння, корми, мінеральні добрива, нафтопродукти, оплаті послуг сторонніх організацій перевищують 10% (див. табл. 11).

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Серед підприємств галузей національної економіки саме сільськогосподарські підприємства мають найнижчий рівень доходності. Це пов'язано з великою різницею між цінами на сільськогосподарську продукцію та продукцію інших галузей, перевиробництвом продукції (веде до зниження ціни), лише частина продукції йде на реалізацію, необхідність урахування природно-кліматичних факторів, потреби в машинно-тракторному забезпеченні, транспортні витрати, сезонність праці та використання техніки. Однією з умов подолання цієї кризи є підвищення ефективності використання земель.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Олійник Т.І. Динаміка сталості виробництва зерна в Харківській області / Т.І. Олійник, Е.В. Шевченко // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. Серія «Конкурентоспроможність продукції і підприємств». – Тернопіль, 2011. – № 11. – С. 72–75.
2. Олійник О.В. Методологічні проблеми формування власного капіталу сільськогосподарських підприємств / О.В. Олійник, Л.М. Анічин // Вісник ХНАУ. Серія «Економіка АПК і природокористування». – 2009. – № 11. – С. 3–12.
3. Олійник Т.І. Економіка сільського господарства: наука та її сучасна парадигма / Т.І. Олійник, В.Й. Шиян, Д.В. Шиян // Економіка АПК. – 2013. – № 4. – С. 94–98.
4. Анічин Л.М. Основні напрямки підвищення ефективності галузі картоплярства в сільськогосподарських підприємствах України / Л.М. Анічин, О.І. Гуторов, Н.С. Демидок // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 11. – С. 3–9.
5. Економічна ефективність виробництва овочів: [монографія] / [О.В. Уляниченко, В.Є. Роганіна, В.П. Рудь, О.О. Кіях та ін.]. – Х.: Апостроф, 2011. – 288 с.
6. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік: статистичний бюлетень / за ред. Е.П. Воловікова. – Х.: Харківське ГУС, 2015. – 60 с.
7. Сільське господарство Харківської області за 2014 р.: статистичний збірник / за ред. Е.П. Воловікової. – Х.: Харківське ГУС, 2015. – 75 с.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів: Закон України від 4 червня 2009 р. № 1443-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1443-17>.